

Titelgegevens / Bibliographic Description

Titel	Willem Sluiter. Enige, voornamelijk bibliografische, aanvullingen / G.T. Hartong.
Auteur(s)	Hartong, G.T.
In	<i>Documentatieblad Nadere Reformatie</i> , 5 (1981), no. 2, p. 37-60.
Copyright	2007 / G.T. Hartong SSNR Claves pietatis.
Producent	Claves pietatis / 2007.07.17; versie 1.0
Bron / Source	Onderzoeksarchief / Research Archive Nadere Reformatie
Website	Sleutel tot de Nadere Reformatie
Nummer	B97005880

De digitale tekst is vrij beschikbaar voor persoonlijk gebruik, voor onderzoek en onderwijs. Respecteer de rechten van de rechthebbenden. Commercieel gebruik is niet toegestaan.

The digital text is free for personal use, for research and education. Each user has to respect the rights of the copyright holders. Commercial use is prohibited.

Het 'Onderzoeksarchief Nadere Reformatie' bevat digitale documenten over het gereformeerd Piëtisme en de Nadere Reformatie in Nederland tot 1800. Het is doorzoekbaar met de 'Bibliografie van het gereformeerd Piëtisme in Nederland (BPN)' op de website 'Sleutel tot de Nadere Reformatie'.

The 'Research Archive Nadere Reformatie' contains digital documents about reformed Pietism and the Nadere Reformatie in the Netherlands until 1800. These can be retrieved by searching the 'Bibliography of the reformed Pietism in the Netherlands (BPN)' database at the 'Sleutel tot de Nadere Reformatie' website.

5de jaargang nr. 2 — 1981

WILLEM SLUITER

Enige, voornamelijk bibliografische, aanvullingen.

Aan de Eibergse predikant-dichter Willem Sluiter (geboren te Neede op 22 maart 1627 — overleden te Zwolle op een niet nader bekende dag in december 1673) zijn sinds 1953 enkele belangrijke studies en bijdragen gewijd; aanzet tot de herontdekking en herwaardering was wellicht de Sluiter-herdenking die in oktober 1953 te Eibergen werd gehouden; de weerslag van deze herdenking was het "Sluiter-nummer" van "Archief tevens Orgaan van de Oudheidkundige Vereniging DE GRAAFSCHAP" (deel V, 1 december 1954), waarin opgenomen zijn:

— H. Odink, Willem Sluiter — Predikant-dichter, blz. 2-36;

— K. Heeroma, Willem Sluiter, blz. 37-54;

— H.J. Steenbergen, De Sluiter en hun familie, blz. 55-62.

Hierop volgen o.a.:

1955 K. Heeroma, De datering van Sluiter's gedichten, Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Deel LXXIII (1955), blz. 68-89;

1958 F.C. Kok, Willem Sluiter's Buiten-leven, met een inleiding en aantekeningen, Zwolle, 1958;

1959 K. Heeroma, Sluiter's Buitenleven (recensie van Koks uitgave), De Nieuwe Taalgids, Deel 52 (1959), blz. 74-80;

1965 C. Blokland, Willem Sluiter 1627-1673, Assen, 1965.

Vooral door het proefschrift van Blokland, waarin ook de literatuur tot op dat ogenblik deskundig is verwerkt, zijn we in het bezit gekomen van de definitieve biografie en bibliografie van Willem Sluiter.

Literair-historisch lijkt Sluiter's plaats inmiddels wel bepaald; zo zegt Heeroma¹: "Sluiter daarentegen is zijn hele leven lang Achterhoeker geweest..... Meer dan zijn oudere tijdgenoot Revius, en vooral zijn jongere tijdgenoot Vollenhove, behoort hij tot de Nedersaksische letterkunde en wint hij aan diepte, wanneer men hem ziet in zijn ruimtelijke gebondenheid." Beening² formuleert het als volgt: "Sluiter is de gelukkige dorpspredikant geweest, die hield van het primitief landelijk leven van zijn stille Achterhoek..... Daarom namen Sluiter's godsdienstig-didactische dichtwerken ook onwillekeurig de kleur van de omgeving aan, waarin de dichter werkte."

Ook geestelijk onderging Sluiter de invloed van de streek, waarin hij leefde en werkte; Blokland³: "Veel van de geest van de Moderne Devotie is in Sluiter's werk terug te vinden. De eenvoudige zeggingswijze, wars van elke problematiek, de Christelijke ootmoed, het accent op de persoonlijke verhouding tot Christus, de afkeer van de "wereld" en het "wereldse", het zoeken van de eenzaamheid, het ideaal van

V-38

levensheiliging, de strijd tegen verzoeken, de lijdzaamheid in beproevingen, de gestadige overdenking van de dood en het laatste oordeel, het alleen aanvaarden van bovennatuurlijke blijdschap, het denken in Bijbelse termen, dit alles vormt evenzeer de grondtoon van Sluiters werk als van de Imitatio, de "klassieke oorkonde" van de Moderne Devotie."

Gedurende een aantal jaren heb ik aanvullende gegevens verzameld, die ik in de vorm van losse notities zal meedelen, zo veel mogelijk aansluitend bij de beschrijving en nummering van Blokland, wiens grondige werk de basis vormde voor mijn aanvullingen.

1. Buyten- Eensaem Huys- Somer- en Winter-leven (BEHSQL)

A) "Verloren gegaan exemplaar" teruggevonden!

Van de eerste uitgaven van BL en EHQL zijn sinds de grondige naspeuringen van Kok en Blokland twee exemplaren bekend: Gemeentelijke Universiteitsbibliotheek te Amsterdam (signatuur 1511FI) en The British Library te Londen (signatuur 11556 a 47).

Uit Scheurleer⁴ was een exemplaar van deze eerste uitgaven bekend (Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, signatuur Pz. 113.mf.) met verzameltitel BEHSQL en afwijkend adres EHQL. Het exemplaar bleek echter spoorloos verdwenen. Op zijn vraag kreeg Kok⁵ het antwoord dat het boekje in 1901 was uitgeleend en niet meer teruggebracht. Sedertdien werd het door Kok en Blokland⁶ als verloren gegaan beschouwd.

Door een gelukkig toeval kwam ik een exemplaar op het spoor dat volledig beantwoordt aan de beschrijving van Scheurleer (wiens beschrijving dus ook in dit geval weer betrouwbaar blijkt!); of het hier het door Scheurleer beschreven exemplaar betreft, valt niet met zekerheid vast te stellen.

De Bibliotheek van de Vereniging Oudheidkamer Twente⁷ te Enschede, gehuisvest in het Rijksmuseum Twente maar helaas niet aangesloten op de Centrale Catalogus van de K.B., blijkt thans de bezitter van dit uniek exemplaar.

BEHSQL supplement 1668

W. SLUITERS// BUYTEN// EENSAEM HUYS-// SOMER-// EN// WINTER-LEVEN.// vignet// Gedrukt voor den Autheur, in 't Jaer onses// Heeren 1668.

Geen afzonderlijk titelblad BL; i.p.v. hiervan de verzameltitel; verder volledig identiek aan BEHSQL I (BL);

W. SLUITERS
BUYTEN
EENSAEM HUYS-
SOMER,
EN
WINTER-LEVEN.

Gedrukt voor den Autheur, in 't Jaer onses
Heeren 1668.

W. SLUITERS
EENSAEM HUIS-
EN
WINTER-LEVEN.

Quanto secretius, tanto liberius.

Gedrukt voor den Autheur in 't Jaer onses
Heeren 1668.

V-40

W. SLUITERS// EENSAEM HUIS-// EN// WINTER-LEVEN.//
Quanto secretius, tanto liberius.// vignet// Gedrukt voor den
Autheur in 't Jaer onses// Heeren 1668.

Het "Gedrukt voor den Autheur" wijkt af van BEHSWL I (EHWL) waar het adres luidt: "Tot Delf, By Jacobus van der Beeck, Boek-verkooper ter zijden de Mart, in den beslagen Bibel. 1668." Verder is het exemplaar volledig identiek, ook wat betreft vignet op de titelpagina.

Conclusie

Van BL en EHWL bestaan 2 uitgaven uit 1668:

BL met eigen titel (Blokland BEHSWL I), en alleen met verzameltitel BEHSWL (zie boven), beide "Gedrukt voor den Autheur"; EHWL met Delfts adres en met "Gedrukt voor den Autheur". De opmerking van Blokland⁸ over "Gedrukt voor den Autheur" blijft overeind: (het) "kan m.i. zeer goed betekenen dat Sluiter een beperkt aantal exemplaren in eigen beheer heeft laten drukken met de bedoeling het werk aan enkele vrienden weg te schenken."

N.B. van het exemplaar uit de K.B. Den Haag werd, vóór Scheurleer, reeds melding gemaakt door J.H. Scheltema, Nederlandsche Liederen uit vroegeren tijd, Leiden, E.J. Brill, 1885, die op blz. 291-417 beschrijft: Verzameling van Liedboekjes aanwezig ter Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage (329 nummers); de editie van BEHSWL wordt beschreven onder no. 253.

B) Sluiters Buitenleven (1668) via Delft terug in Deventer

De eerste uitgave van Sluiters Buiten-leven (Blokland BEHSWL I, BL) onthult niet rechtstreeks de naam van de drukker. "Gedrukt voor den Autheur, in 't Jaer onses Heeren 1668". is alle informatie die gegeven wordt.

Heeroma⁹ veronderstelt dat Deventer of Zutphen de plaats van verschijning is geweest; wel deelt Sluiter in een brief aan Vollenhove van 2 maart 1668 mee dat zijn werkje in Delft te krijgen is bij Jacobus van der Beek, maar "..... De manier waarop hij Jacobus van der Beek noemt, wijst er echter niet op dat deze de uitgever van het Buitenleven geweest zou zijn. Als de uitgever in Delft of Den Haag had gewoond, zou Sluiter dat allicht wel met zoveel woorden hebben laten blijken." Buitenleven is opgedragen aan Otto, graaf tot Limburg en Bronkhorst, de heer van Borculo. "..... De graaf zal zich wel garant hebben gesteld voor een voldoende aantal exemplaren en heeft dat natuurlijk gedaan bij een bekende boekverkooper in de buurt."

Kok¹⁰ concludeert dat Buitenleven in Delft gedrukt is door Jacobus van der Beek, omdat het vervolg op Buitenleven, Eensaem Huis- en Winter-leven, in 1668 voor het eerst is uitgegeven door dezelfde drukker; verder wijst hij op de brief aan Vollenhove van 2 maart 1668;

K. Sluiter (W.)
W. SLUITERS
BUITEN-LEVEN,
 aenwysfende;
*Hoe men op een ftechte en eensame plaats, buiten op't land,
 veruoegt mag leven, meer dan in't gewoel
 van groote aenftienlike Steden.*
Credemihi, bene qui latuit, bene vixit.

Gedrukt voor den Auth eur, in 't Jaer
 onfes Heeren 1668.

W. SLUITERS *11556 a*
EENSAEM HUIS-
 E N
WINTER-LEVEN.
Quanto secretius, tanto liberius.

K. Sluiter (W.)

Tot D E L F,
 By Jacobus vander Beek, Boek-verkooper ter zijden de
Marr, in den Bellagen Bibel, 1668.

V-42

ook zegt hij¹¹: "..... in de aanduiding van de plaats van herkomst, (Heeroma: Deventer of Zutphen) heb ik een afwijkende mening (= Delft), maar de hypothese van Heeroma blijft van waarde. Overigens meent Heeroma bij de bespreking van EHWL ook dat dit bij dezelfde drukker het licht zag als BL."

Heeroma¹² verlaat zijn eigen hypothese en volgt die van Kok, omdat EHWL het volledige adres van Jacobus van der Beek heeft; "..... Daarbij is gebleken dat beide boekjes inderdaad in 1668 verschenen zijn en dat ik ongelijk heb gehad met de drukker ervan te zoeken in een van de Ysselsteden."

Blokland¹³ volgt Kok: "..... door de uitgave van BL wilde hij als dichter meetellen. Hij zocht dan ook een uitgever in het westen van het land, in Delft, waar hij Bornius had ontmoet die er in 1667 CDB had uitgegeven". (N.B.: van deze editie van CDB, die door Bornius zou zijn uitgegeven in Delft 1667, is geen exemplaar bekend!).

Beening¹⁴ heeft voor Buitenleven de hypothese van Kok overgenomen.

Alhoewel de hypothese van Kok na de ontdekking van EHWL van 1668 (Blokland BEHSWL I, EHWL) zeer goed voorstelbaar is, dient hetvolgende toch overwogen te worden:

- BL en EHWL zijn blijkens de brief van 2 maart 1668 afzonderlijk uitgegeven, eerst BL en later EHWL; wel komen ze samengebonden in één band voor, maar dit bewijst op zichzelf niet gelijke drukplaats;
- de brief van 2 maart 1668 zegt slechts dat Buitenleven te verkrijgen is in Delft bij Jacobus van der Beek, niet dat deze de drukker ervan is;
- Sluiter, zo hunkerend naar literaire erkenning, zou een drukker in het westen (Delft of Den Haag) zeker vermeld hebben, zoals hij ook inderdaad gedaan heeft bij EHWL!

Een alleszins concrete aanwijzing voor de drukker kwam mij onlangs in handen:

- het titelblad van BEHSWL I (BL) draagt als vignet een niet al te fraai engelenkopje; BEHSWL I (EHWL) en de door mij ontdekte uitgave EHWL (zie boven) hebben een geheel afwijkend vignet, ook het vignet van de verzameltitel BEHSWL (zie boven) wijkt af; een andere uitgave van Jacobus van der Beek, Volckerus van Oosterwijck, Geloofs- Lieder, Delft, 1666, heeft weer een ander vignet.
- het engelenkopje van BL kwam ik tegen in een tweetal drukken van de Deventer drukker Jan Colomp (beide in mijn bezit), onmiskenbaar van hetzelfde blokje gedrukt.
- bestudering van de exemplaren van BL in de UB Amsterdam, British Library en Oudheidkamer Twente heeft geen verdere typografische bijzonderheden opgeleverd, noch in de richting van Jan Colomp, noch in die van Jacobus van der Beek.

HENRICI FLOCKENII,
I E S U C H R I S T I
 Servi, S.S. Theologiae Doctoris, & Ejusdem
 Facultatis Professoris in Academia DUCATUS
 GELRIÆ & COMITATUS ZVTFPHANIÆ,
 quæ est HARDERVICI,
O P E R U M
T H E O L O G I C O R U M
T O M U S P R I M U S,

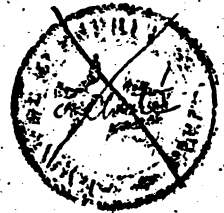
Continens

Primò, Tabellas Synopsis purioris Theologiae,
 Secundò, Historicam narrationem omnium hæresium & hæreticorum
 existentium à tempore Christi in Ecclesia, usque ad hoc no-
 strum seculum;
 Tertio, Theologiam Elencticam per singulos S.S. Theologiae locos,

CONTRA *Sebastian. S. Caroli*

- I. Socinianos, seu Ne-Artianos,
- II. Pontificios,
- III. Anabaptistas, & quosdam Societas;
- IV. Lutheranos, seu Paccianos,
- V. *Arminianos, seu Remonstrantes,*
- VI. *Wattos.*

Adornatus in gratiam studiosæ juventutis.

D A V E N T R I Æ,

Typis JOHANNIS COLUMBII, Typographi,
 ANNO 1612. M. CLV.

EX LIBRARIIS
 FF. PRAED. CAR. S. M. MAGD.
 APVD. S. MAXIMINVM

**'tHEMELSCH
M A N N A,**
Den Kinderen ende Huys-
genooten Gods opgedicht.
Ofte een
TRACTAET,
Handelende van 't Hooren ende Lezen
van Gods Woordt.
DOOR
JOHANNEM VISSCHERUM.
Predikant tot Zutphen.
Openb. 1. Of. 3.
*Saligh is hy die leest, ende zijn sy die hooren de
woorden deser Prophetie, ende die bewaren
's gene in de selve geschreven is.*

Tot ZUTPHEN,
Doo: Barent Janßen, Boeck-Verkooper
woonende inde Spiegel-straat / in 't
Vergulden A/B/C. 1662.

REGISTER.
W.

W Aerheyt is Gods Woordt.	433.
Wapenuyg is Gods Woordt tegen den Satan.	509.
Wedergeboorte door 's Woordt.	17.
Weerdigh is Gods Woordt te hooren.	10.
Wel meemmen hooren.	166.
Wereltliche gedachten sijn te werpen.	74.
Wetenschap. Words onderzocht wat soort van wetenschap de R. K. verrijcht, eermin Gods Woordt mach leren.	483.
Wijs worden wy door 's Woordt.	444.
Wijsheyt is van verscheiden zoorte.	445.
Woel des werelts haer verachtinche van 't Woord.	32.
Wonderwerken worden in menichte in Gods Woordt veracht.	438.
Woordt dat gepredickt wordt, te hooren als Gods Woordt.	188.

Z.
Zachtmoedighheyt nodigh, om wel te hooren.
215. Redenen, waarom. 216.
Zegen van de Leetaren te verachten ende 't ori-
jangen. 264.

F I N I S.

Tot DEVENTER,
Gedruckt by JAN COLOMP.

— Sluiters eerst uitgegeven werk, Psalmen, Lof-sangen ende Geestelike Liedekens, was in 1661 te Deventer verschenen bij Jan Colomp; het succes van deze uitgave was niet geweldig te noemen: Sluiter deelde als een grand seigneur exemplaren uit, maar toch liet een tweede druk precies twintig jaar op zich wachten. Op grond hiervan zou het goed denkbaar zijn dat Colomp niet veel interesse had in een tweede werk van Sluiter; pas toen de Heer van Borculo zich persoonlijk garant stelde voor de uitgave, wilde Colomp wel tot drukken overgaan, maar dan "Gedruckt voor den Autheur".

Conclusie

Uitgaande van bovenstaande overwegingen en feiten ben ik van mening, in afwijking van Kok en Blokland, dat de uitgave van Buitenleven 1668 (BEHSWL I, BL) is gedrukt door de Deventer drukker Jan Colomp; de aanvankelijke veronderstelling van Heeroma, dat de drukker van Buitenleven 1668 gezocht moest worden in Deventer of Zutphen blijkt dus juist te zijn.

N.B. van de door mij gevonden uitgave zijn ongetwijfeld de verzameltitel BEHSWL en het gehele EHNL in Delft gedrukt door Jacobus van der Beek.

2. Een interessante verzamelbundel

Onlangs verwierf ik een bundel uitgaven van Willem Sluiter die bij nader inzien enkele leemtes in Bloklands bibliografie opvult.

Aan de reeds bekende en door Blokland volledig beschreven uitgaven bevat zij:

PLG-HL V; KL V; Gez. II.

Aanvullingen op Blokland:

BEHSWL VI

Blokland heeft deze uitgave niet gezien, maar geeft haar op naar de vermelding in 't werk over Jan en Casper Luyken van Van der Kellen en Van Eeghen¹⁵.

W. SLUITERS// BUITEN-// EENSAEM HUIS-// SOMER-// EN// WINTER-LEVEN.// Aenwijzende// Hoe men op een slechte en eensame plaets, buiten op// 't land, vernoegt mag leven, meer dan in// 't gewoel van groote aensienlijke Steden.// Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit.// Verciert met eenige Figuren, en vermeerdert met 43 by-// gevoegde Gezangen, van den selven Autheur, op// dese Stoffe en Inhoud passende.// De derde Druk.// vignet// T'AMSTERDAM,// By de Weduwe van GERBRAND SCHAGEN, Boek-// verkoopster, in de St. Janstraet. 1703. Met Privilegie.//

8vo; voorwerk 18 ongen. blz.; tekst BL blz. 1-44; fabel blz. 44-46; titel EHWL; op de keerzijde Spr. 18:1; Opdracht....5 ongen. blz.; gedicht Sluiter 1 ongen. blz.; tekst EHWL blz. 7-58; Gezangen blz. 59-125; ENW blz. 125-127; Register 4 ongen. blz.; lijst van uitgaven van Schagen 1 ongen. blz.

Voorwerk: frontispiece als in III; de titel hierop:

W. SLUITERS// SOMER EN WINTER-// LEVEN// t'Amsterdam By GERBRAND SCHAGEN.// Met Privilegie.//

Privilegie van 1701; overigens als in III, vervallen: Den Boekverkoper tot alle Zanglievende Herten, en Spreuk op keerzijde titel, uit Seneca.

Tekst BL en EHWL: elk met 4 platen, geheel als in III. Geen notenschrift.

Gezangen en ENW: geen notenschrift.

LM-TC V

Blokland heeft hiervan een exemplaar zonder titelblad aangetroffen in de UB Amsterdam; mijn exemplaar is geheel identiek aan het door Blokland beschrevene, het privilege ontbreekt inderdaad in deze editie.

W. SLUITERS// LOFZANG// Der Heilige Maegt// MARIA// EN// TRIOMFERENDE// CHRISTUS.// vignet (zie Gez. I)// t'AMSTER-

V-46

DAM, // By de Weduwe van GERBRANDT SCHAGEN, // Boekverkoopster/in de St. Jans-straet. 1701. // Met Privilegie. //

CDB VI

Aan het enige exemplaar dat Blokland van deze editie zag, in het UB Amsterdam, ontbraken de laatste twee blz. Op blz. 47 staat: Ana grammaticus.... Op het Boekje, genaemt De Stemme Godts; Op de laatste, ongen., blz.: vervolg Op het Boekje..... Anagramma. Joan Albert Zaunslifer.

ESL tussen IV en V: ESL supplement 1701

Deze editie bleef onbekend aan Blokland.

EYBERGSCHE // ZANG-LUST, // Mitsgaders // VREUG- en LIEFDE- // ZANGEN, // Door // WILHELM SLUYTER, // Herder der Gemeinte Jesu Christi tot // EIBERGEN. // Waer achter by-gevoegt is des Autheurs Lyk-reeden, spree- // kende na zyn dood tot zyn Gemeinte aldaer. // vignet // T'AMSTERDAM, // By de Weduwe van GERBRANDT SCHAGEN, // Boekverkoopster/in de St. Jans-straet. 1701. // Met Privilegie. //

8vo. Voorwerk 16 ongen. blz.; tekst ESL blz. 1-76; Aen mijn lieve Nichtje..... 1 ongen. blz.; Inhoudt en Bladt-wyser samen 3 ongen. blz.

Voorwerk: geen privilege; weggelaten (zie ESL II): 2, 4, 5, 8, 10;

Liederen: dezelfde en in dezelfde volgorde als in II; geen notenschrift.

VLS tussen IV en V: VLS supplement 1701

Deze editie bleef onbekend aan Blokland.

W. SLUITERS // VREUGT- // En // LIEFDE-ZANGEN. // Aen de // Gemeinte J. Christi binnen, en rondom // in de buurten des Kerspels van // EIBERGEN. // Neffens de misgeloovige // MISSE. // Psalm 32. vers 11. // Verblyd u in den Heere, ende verheugt u, gy rechtveerdige' // ende singt vroolick, alle gy oprechte van herten. // vignet // T'AMSTERDAM, // By de Weduwe van GERBRANDT SCHAGEN, // Boekverkoopster/in de St. Jans-straet. 1701. // Met Privilegie. //

8vo.; op de keerzijde van het titelblad: 1 Thess. 2: 7, 8, 19, 20;

tekst VLS blz. 3-35; MM blz. 36-37 (genummerd 2 en 43).

Liederen: geen notenschrift.

LR tussen I en II: LR supplement 1703

Ook deze editie bleef aan Blokland onbekend.

W: SLUITERS// LYK-REDEN, // Aen de Gemeinte J.C.// t'EIBER-
GEN:// Door hem selve, voor syn dood, aldus in 't// verborgen
vaerdig gemaekt; en in 't licht// gegeven, als hy is overleden.// Door
het selve (geloove) spreekt hy noch, na dat hy// gestorven is. Heb.
11.4// vignet// T'AMSTERDAM, // By de Weduwe van GER-
BRANDT SCHAGEN, Boek-// verkoopster, in de St. Janstraet.
1703.// Met Privilegie.//

8vo; op de keerzijde van het titelblad 2 Tim. 4:7 en 8;
tekst LR blz. 3-13; Graf-schrift blz. 14-15; Dit is het laetste
gewaedt 1 ongen. blz.

Liederen: gedrukt in strofen van 6 regels, zonder noten-
schrift.

In een verzamelbundel - Morterre (1767), in mijn bezit, trof ik nog aan:

LR Variant van VIII en IX: LR supplement 1739

Deze editie bleef onbekend aan Blokland.

Tekst titelblad identiek aan LR IX, alleen Nieuwendijk is in mijn
exemplaar geschreven: "Nieuwen-dyk"; bovendien is de laatste blz.
wèl genummerd: 16;

De spelling van het titelblad verschilt van LR VIII, waar de laatste blz.
ook genummerd is.

3. Paapse Sacraments-Dag (PSD)

Blokland¹⁶ vermeldt de enige uitgave van PSD die hem bekend is
(Deventer, Albert Fronten, 1701; aanwezig KB Den haag, signatuur 4
C 24) en doet voorkomen dat het hier een afzonderlijke uitgave zou
betreffen, verzorgd door Willems zoon Jan.

Het feit dat het eerste blad na de titel katernnummering G 4 draagt,
had hem te denken moeten geven: het zou deel moeten uitmaken van
een groter werk, waarvan het mogelijk een soort overdruk (extract)
zou kunnen zijn.

In de Universiteitsbibliotheek te Leiden trof ik aan, met signatuur
1260 G 21,:

BEKROMPEN// LEVENS-PERK, // uit Psalm XC.10, // en// SORG-
VULDIGE// WACHT, // uit Openb. XVI. 15. // Tot een nieuwjaar- en
Nieuwe Eeuw-geschenk// meede gedeelt aan de Gemeente van//
RAALTE, // Door deselfs Opsiender// JAN SLUITER.//

Hier is bygevoegt/om de Rooms-gesinde// niet mis te deelen// DE
PAAPSE// SACREMENTS-DAG en MISSE.// Te voorschijn gebragt
uit de naargelaatene// schriften van// WILLEM SLUITER.// Eindel-
lijk volgt het laatste// OLYSEL// Voor het dood-sieke Pausdom.//
Te Deventer, by Albert FRON-// TEN, BOEKVERKOOPER, ANNO
1701.

8vo; (6), 99, (blanco); 20; (10), 37, (blanco) blz. (x³, A - K⁸, L⁴
katernnummering)

In deze editie komen, behalve BEKROMPEN LEVENS-PERK, met
afzonderlijk titelblad, eigen nummering der bladzijden, maar door-
lopende katernnummering, verder voor:

PAAPSE SACRAMENTS-DAG (G 3 t/m H 4), volledig identiek aan de
beschrijving van Blokland en het exemplaar op de K.B. te Den Haag;
LAATSTE// OLYSEL// Voor het doodt-sieke// PAUSDOM.//
Vervaardigt// DOOR// JAN SLUYTER.// Tot DEVENTER, By
ALBERT FRONTEN, BOEK-// VERKOOPER. 1701. (H 5 t/m L 4)
Hiermee is dus het werk opgespoord, waaruit PSD afkomstig is.

In mijn bezit is een andere uitgave van bovengenoemd werk van Jan
Sluiter, met een enigszins gewijzigde titel en vermeerderd met een
gedicht van 9 blz.

DE// BEPAALDE LEEFTYD,// OF// Natuurlyke Levensloop der
Menschen, ter Zaliger// voorbereiding tot de Dood, voorgesteld.//
Benevens// De ZORGVULDIGE WACHT// op de komste van de
HEERE JESUS:// Tot een// NIEUWJAARS-GESCHENK,// ter
waarschouwing in deze Zorgelooze dagen,// en tot algemeene
stichting en overdenking// aangedronge,// uit PSALM XC. 10 en
OPENB. XVI. 15.// Door den Wel Eerw: en Godzaligen Heere,// JAN
SLUITER.// in Zyn leven getrouw voorganger in de Gemeente// van
Jesus Christus, te RAALTE.// Zynde hier bygevoegd:// De Paapsche
Sacramentsdag en Misse.// gevonden onder de nagelaten Schriften
van deszelfs// Vader,// den Wel Eerw: zeer Geleerden Heere,//
WILLEM SLUITER.// in leven, veel geliefd Predikant te EYBERGEN.//
/ gevolgd van het Laatste Olysel, voor het doodzieke// Pausdom.//
benevens het Vernederd Nederland.// Te DEVENTER,// By LUCAS
LEEMHORST. (zonder jaar van uitgave).

8vo; (6), 99, (blanco); 20; (10), 46 blz. (x³, A - L⁸).

Mijn exemplaar heb ik vergeleken met dat op de Leidse UB: het betreft
verschillende drukken.

Lucas Leemhorst was als drukker te Deventer werkzaam 1766-1803.
In J. van Abkoude en R. Arrenberg, Naamregister van Nederduitsche
boeken welke sedert 1600 tot 1671 zijn uitgekomen..... Nu overzien,
verbeterd en vermeerderd tot 1772, Rotterdam, 1773 (aanwezig op UB
Leiden) wordt de editie Leemhorst reeds vermeld, zodat ze gedateerd
mag worden: verschenen trussen 1766 - 1772.

In mijn exemplaar zijn de afzonderlijke titelbladen van De Paapsche
Sacramentsdag en het Laatste Olysel weggesneden, waarschijnlijk
niet zonder reden (zie onder, N.B. 2).

Nieuw in de editie-Leemhorst, ten opzichte van de editie-Fronten, is:
VERNEDERT// NEDERLAND,// OF// Klagte over Nederlands

D E
BEPAAALDE LEEFTYD,
O F

Natuurlyke Levensloop der Menschen, ter Zaliger
voorbereiding tot de Dood, voorgesteld.

B E N E V E N S

De ZORGVULDIGE WACHT
op de komste van de HEERE JESUS:

T O T E E N

NIEUWJAARS-GESCHENK,

ter Waarschouwing in deze Zorgeloze dagen,
en tot algemeene sichten en overdenking
aangedrongen,

uit *PSALM XC.* 10. en *OPENB. XVI.* 15.

Door den Wel Eerw: en Godzaligen Heere,

J A N S L U I T E R.
in Zyn leven getrouw voorganger in de Gemeinte
van Jesus Christus, te RAALTE.

Zynde hier bygevoegd:

De Paapsche Sacramentsdag en Misse.

gevonden onder de nagelaten Schriften van deszelfs
Vader,

den Wel Eerw: zeer Geleerden Heere,

W I L L E M S L U I T E R.

in leven, veel geliefd Predikant te EYBERGEN.
gevolgd van het *Lastste Olyfel*, voor het *doodzieke*
Pausdom.

benevens het *Vernederd Nederland.*

Te D E V E N T E R,
By L U C A S L E E M H O R S T.

V-50

zonden, // gestraft door de sterfte onder het // RUNDERVEE.
(L 4 verso - L 8), blz. 38-46 van het laatste gedeelte. We mogen aannemen dat Jan Sluiter de vervaardiger is van deze klaagzang op rijm, 35 strofen van 8 regels lang.

W.H. Cost Jordens schreef een artikel, verschenen als bijlage bij de STEENWYKER COURANT van 21 augustus 1866, over: Runderpest in de vorige Eeuw in Overijssel; hieruit blijkt dat runderpest in Overijssel vooral voorkwam 1714-1720, 1744-1765 en 1769-1779.

Aangezien Jan Sluiter overleed in 1742, blijft over dat VERNEDERT NEDERLAND vervaardigd zal zijn in de periode 1714-1720; mogelijk is de runderpest rond 1769 de aanleiding geweest tot het uitbrengen van de editie-Leemhorst. Dat de streken rond Steenwijk, de standplaats van Jan Sluiter sinds 1707, in het tijdvak 1714-1720 door runderpest geteisterd werden, blijkt ook nog uit het volgende boekje, waarvoor Joannes Sluiter de Approbatie ondertekende:

GODS-ALBESTIER, // Bestaande in ses // LEER-REDENEN, // Gepredikt voor de Gemeynte van // WANNEPERVEEN, // Wegens de overgrootte sterft // aldaar in 't Rundvee. // Nu door de druk gemeen gemaakt door // GERARDUS HILARIUS, Predikant aldaar. // Tot STEENWYK, // By Pieter en Hendrik Stuyfzant, 1719. (dit boekje is in mijn collectie).

Grondige bestudering van de typografie van de editie-Leemhorst (vergelijking met andere drukken van Leemhorst en met andere Deventer-drukken) uit de eerste helft van de 18e eeuw) heeft aangetoond, dat aan de editie-Leemhorst een editie-Jan van Wyk, Boekdrukker op den Poot te Deventer, werkzaam 1708 - circa 1745, ten grondslag ligt; de eigen bijdrage van Leemhorst bestaat uit de 3 bladen voorwerk, waaronder de algemene titel met zijn adres.

Resumerend

Van De Paapsche Sacramentsdag bestaan 3 uitgaven, steeds deel uitmakend van Jan Sluiter's uitgave Bekrompen Levensperk/De Bepaalde Leeftijd:

PSD

I Deventer, Albert Fronten, 1701. (KB 4C24; UB Leiden 1260G21)

II Deventer, Jan van Wyk, ca. 1714-1720. (geen ex. bekend)

III Deventer, Lucas Leemhorst, ca. 1766-1772. (in mijn coll.)

Een moderne uitgave van PSD komt voor in:

Th.A.M. Thielen, Bijdragen tot de geschiedenis van de Katholieke enclave Groenlo-Lichtenvoorde, Zutphen, 1966, blz. 233-241 (Bijlage 13).

N.B. voor vergelijking met de editie-Leemhorst heb ik, o.a. gebruik gemaakt van de volgende boeken: (uit mijn coll.) Dumbar, Ana-

lecta, tom.sec., Daventriae, J. van Wyk, 1721 Broeker, Heilsame Ledigheid, Deventer, J. van Wyk, 1716 Cappenberg, 'T Kruislijden van Jesus Christus, Deventer, J.H. van Wyk, 1747.

N.B. aangezien de editie-Leemhorst eigenlijk een titeluitgave is van
2 de editie-Van Wyk (-alleen 3 bladen voorwerk, waaronder de algemene titel, zijn gedrukt door Leemhorst), stond Leemhorst voor de titelbladen van De Paapsche Sacramentsdag en Laatste Olysel geen andere oplossing ter beschikking dan wegsnijden: hij kon moeilijk titelbladen met het adres van Jan van Wyk, met eventueel een jaartal!, handhaven.

N.B. het bestaan van een editie-Van Wyk is, hoewel uit het voor-
3 gaande zeer waarschijnlijk, op dit moment toch slechts hypothetisch:

- de Centrale Catalogus Boekwerken in de K.B. kent geen exemplaren;
- J. van Abkoude, Naamregister of verzaameling van Nederduytsche boeken, die zedert de jaren 1640-1741 uitgekomen zijn..... (met supplementen tot 1754), Leyden, 1743-1755 (aanwezig op K.B.) vermeldt geen editie-Van Wyk;
- gaarne zou ik op de hoogte gesteld willen worden van het bestaan van exemplaren van deze editie-Jan van Wyk.

4. "Willem Sluiters Buitenleven geëmblesmatiseerd"

Blokland vermeldt onder BEHSWL XIII en BEHSWL XIV uitgaven: Amsterdam, Jacob van Royen, 1717 en Amsterdam, Gerrit Bos, 1728, waarin prentjes voorkomen, merendeels afkomstig uit de werken van Jacob Cats; in de Aantekeningen komen veelvuldig dichtregels voor van Jacob Cats en Abraham Bogaert; ook VLS is in deze uitgaven opgenomen.

C.M. Geerars besprak deze uitgave in: De Nieuwe Taalgids, deel 49 (1956), blz. 166-168: "Willem Sluiters Eenzaam Buitenleven geëmblesmatiseerd".

Alhoewel het wetenschappelijk niet verantwoord is af te gaan op gegevens, die niet via autopsie gecontroleerd kunnen worden, wil ik toch de aandacht vestigen op het volgende en medewerking vragen bij het opsporen van het bedoelde exemplaar (zie hieronder).

In de Catalogus der Bibliotheek van Mr. J. van Lennep, Amsterdam, Frederik Muller, 1871, trof ik onder nummer 2150 een verzamelnummer aan met werken van Abraham Bogaert; ze zijn gedateerd: 1694 - 1694 - zonder jaar - 1712 - 1695; hieronder bevond zich:

V-52

W. Sluiters Buitenleven enz. opgeheld. met zinnebeelden en berijmd door J. Cats en A. Bogaerts. Amsterdam, z.j. 8vo.

Zeer waarschijnlijk betreft het hier een uitgave die niet identiek is aan één der boven vermelde:

- over het algemeen zijn de beschrijvingen van Frederik Muller zeer betrouwbaar;
- de titel uit de Catalogus Van Lennep wijkt af van bovengenoemden: J. Cats en A. Bogaert worden op de titelbladen van 1717 en 1728 niet met name genoemd;
- bovengenoemde uitgaven zijn gedateerd, die uit de Catalogus niet;
- de 5 werken uit het verzamelnummer-Bogaert zijn gebonden in 2 banden: dit zou kunnen wijzen op een datering van de Sluiter-uitgave tussen 1694-1712;
- volgens Blokland, blz. 267-268, dichte Bogaert zijn "Bijschriften op W. Sluiters Buitenleven" in 1697, zodat de begrenzing van de uitgave 1697-1712 wordt;
- gelet op het Aan den Lezer van de editie-1717, waaruit blijkt dat Jacob van Royen al sinds 1665 met het plan voor een uitgave met emblemata rondliep en dit na de dood van W. Sluiter (dus na 1673) voorlegde aan Willems zoon Jan, mag wel gesteld worden, dat de editie uit de Catalogus Van Lennep uitgegeven moet zijn door Jacob van Royen, die volgens A.M. Ledebøer¹⁷ werkzaam was te Amsterdam, 1672-1711 (wat dus in elk geval minstens 1717 moet zijn).

Mogelijk bestaat er van BEHSWL dus nog een geëmblematiseerde uitgave: Amsterdam, Jacob van Royen, ca. 1697 - 1712, 8vo.

Het wachten is op het exemplaar van deze uitgave!!

5. Schakel van Gezangen

Blokland bespreekt op blz. 269-270 een uitgave van de kleinzoon van Willem Sluiter, eveneens Willem geheten, predikant te Rouveen: Schakel van Gezangen; op blz. 270: "Van de Schakel van Gezangen verscheen een tweede druk in 1740, terwijl Scheurleer (Ned. Liedboeken, blz. 72) nog een derde druk, van 1747, vermeldt die ik evenwel niet heb teruggevonden".

Van deze derde druk is een exemplaar in mijn collectie.

SCHAKEL// VAN// GEZANGEN,// OFTE// GEESTELYKE GEZANGEN,// en Beschouwingen, na den Schakel// van Theologische Waerheden// in order geschikt.// Uit verscheidene gedrukte Boeken van voorname Dig-// ters saemgebracht, en met andere nieuwe aengevult.// Tot gemak en dienst van Waerheid- en Zang-// lievende Christenen.// Den derden Druk.// In 't licht gebracht onder het opzigt van.// WILHELMUS SLUITER,// Predikant te ROU-

SCHAKEL VAN GEZANGEN,

OF TE
GEFSTELYKE GEZANGEN,
en BESCHOUWINGEN, na den SCHAKEL
van *Theologische Waerbeden*
in order geschikt.

*Uit verscheidene gedrukte Boeken van voornamelyke Dig-
ters saemgebragt, en met andere nieuwe aengevult.*

Tot gemak en dienst van Waerheid- en Zang-
lievende Christenen.

Den derden Druk.

In 't licht gebragt onder het opzigt van.

WILHELMUS SLUITER,
Predikant te ROUVEEN.

Te Z W O L L E,

By JOANNES CAROLUS ROYAARDS,
Boekverkooper / in de Diefstract / 1747.

V-54

VEEN.// vignet// Te ZWOLLE,// By JOANNES CAROLUS ROY-
AARDS,// Boekverkoper/in de Dieserstraet/1747.//

8vo; titel, 369, (6, blanco) blz; (titel, A - Z⁸, Aa⁴).

Het "Aenhangsel" met de negen Latijnse gedichten van Willem sr. en de parallel lopende Nederlandse vertalingen van Willem jr. en Jan Sluiter, dat zich in de uitgave van 1733 bevindt op blz. 222-275, is in deze uitgave opgenomen op blz. 332-369.

Op het verso van het titelblad staat:

"Bericht. Om desen nieuwen Druk met de voorgaande akkoord te doen blyven, gelieve de Dicht- en Zangminnende Lezer te weten, dat 'er geene veranderinge in gemaakt is, als dat de drie agter-aen gevoegde Liederden, die te voren te laet waren aengekomen, nu tusschen de anderen ingevoegt zijn, het eerste is te vinden op Pag. 248. Het tweede op Pag. 91. Het derde op Pag. 326. Dewelke ook op 't Register te vinden zijn".

N.B. deze drie gedichten zijn van de hand van Rutger Schutte.

1

N.B. de eerste uitgave (1733) en de tweede (1740) verschenen te
2 Zwolle, by Gerrit van Straten, Boekverkoper in de Dieserstraat.

N.B. In de Schakel van Gezangen komt een gedicht voor van Jacobus
3 Vegnerus (Vechnerus), over wie weinig meer bekend was dan dat hij een zwager van Willem jr was en woonde te Meppel; ook Blokland vond geen verdere gegevens (zie blz. 270).

Jacobus Vechnerus, "Ouderling der Gereformeerde Gemeynthe, te Meppel", schreef:

KORT ONTWERP// van de// EEUWIGE VERKIESINGE,//
DEN// RAAD des VREDES,// HET// VERBOND der VERLOS-
SINGE:// En het daar uytvloeyende// VERBOND der GENADE
enz.////Te MEPPEL,// By HARMANUS VOOGDT, Boek-
en// Papierverkoper. 1762.

Hij was Meester zilversmid te Meppel, leefde 1707 - 1763, en bezat o.a. een "Boeckenkas met de daer in zijnde boecken; 5 folianten, 60 quarten, 122 octaven en 23 in duodecimo"¹⁸, des- tijds geschat op f. 274,—.

Over Vegnerus schreeft N. Kuik, in OUD MEPPEL, 2e jrg (1980), no. 1, blz. 7-11; no. 3, blz. 27-29; no. 4, blz. 27-29.

6. Onuitgegeven gedicht van Willem Sluiter

In de bibliotheek van de Oudheidkamer Twente¹⁹ komt een gedicht van Willem Sluiter in handschrift voor, dat tot op heden onbekend was en dat een exemplaar van Sluiters "gesangen" vergezeld heeft.

“Aen den Eer- en D(. . .)men jongman
Godschalk (. . .)ink.²⁰
Op uw ijverig verlangen
En soo vrindelijk versoek
Schenk ik U hier mijn gesangen
Kort begrepen in dit Boek
Als gij soo van 't een als 't ander
Uit Godts woort fraei spreken kont
Weet gij, dat men bij malkander
Ook te saem, uit 's herten grondt
Spreken moet met lied'ren, psalmen
En gesangen tot Godts lof.
Ja men singt met vreugde-galmen
Eeuwig in het Hemelsch hof.
Aldus gegeven en geschreven van W. Sluiter.
In Eibergen 3 April 1669.”

7. Aanvulling literatuur over Willem Sluiter

Blokland en vooral Kok geven een vrijwel volledig overzicht van de literatuur over Sluiter; toch wil ik hier een paar aanvullingen geven, niet vanwege de wetenschappelijke waarde ervan, maar vooral om een vollediger beeld te krijgen van de waarderingsgeschiedenis van Sluiter.

— H.N. van Til, Tafereelen uit het leven van belangrijke Nederlandse Mannen van vroegeren en lateren tijd. Derde druk. Leyden, Noothoven van Goor, z.j. (ca. 1850). hierin komt voor op blz. 110-120: Willem Sluiter; deze Sluiter-biografie steunt vrijwel geheel op die van L.A.J.W. Sloet in de Geldersche Volks-Almanak voor 1836, terwijl ook een gedicht in extenso is opgenomen dat voor het eerste gepubliceerd werd in de Geldersche Volks-Almanak voor 1837.

Sluiter verkeert in dit werkje in alleszins respectabel gezelschap, o.a. van Geert Groote, Floris Radewijns, Johannes Brinckerinck, Gerard Zerbolt, Thomas a Kempis, Johannes Wessel, Rudolf Agricola en J.F. Martinet.

Blijkens het Biografisch Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche Letterkunde door J.G. Frederiks en F. Jos. van den Branden, 2e druk, Amsterdam, z.j. zijn van het bovengenoemde werkje de 1e en 2e druk verschenen te Utrecht in 1841 en 1850.

— H.W. Heuvel, Geschiedenis van het Land van Berkel en Schipbeek, Lochem, J.H. Scheen, 1903 (herdruk, Arnhem, Gysbers en van Loon, 1966) bevat op blz. 175-186: Willem Sluiter van Eibergen; dit artikel is duidelijk een voorstudie voor het boekje over Willem Sluiter, dat Heuvel in 1919 te Eibergen lite verschijnen.

V-56

- Hendrik Odink, Land en Volk van de Achterhoek, Enschede, W.G. Witkam, 1971, bevat op blz. 234-238: De Kerstzang bij onze Achterhoeksen dichter Willem Sluiter; dit artikel is gedateerd 1936 en is toen waarschijnlijk als krantenartikel gepubliceerd.
- Arnold Moonen over Sluiter. Het was reeds bekend dat Sluiter en Moonen elkaar persoonlijk gekend hebben: in het Album Amicorum Moonen, berustende in het Vondelmuseum, bevindt zich een inscriptie van Sluiter, gedagtekend: Zwolle, Anno 1671 5 Kal Decemb.; Blokland vermeldt dit op blz. 287-288. Andere gegevens over de relatie Sluiter - Moonen vond ik nergens vermeld.

Arnold Moonen (Zwolle 1644 - Deventer 1711) was, evenals Sluiter, predikant-dichter, eerst te Hardenberg (1674) en vervolgens, vanaf 1679, te Deventer; zijn dichtwerken bestaan voor een belangrijk deel uit gelegenheidsgedichten, vooral op Overijsselse personen²¹.

In 1700 verscheen Moonens Poëzy, te Amsterdam en Utrecht, bij Francois Halma en Willem van de Water, in 1720 Vervolg der Poëzy, te Delft bij Reinier Boitet.

Op een tweetal plaatsen wordt Sluiter vermeld: wij achten deze plaatsen zeker vermeldenswaardig, aangezien het hier uitspraken van een tijdgenoot betreft.

Poëzy, blz. 93-97: Herderszang Walburg. Ter verjaeringe van joffrou Anna Morian²².

Op blz. 97: "Door Welhem, offeraer van 't Zuider veen, gezegent,

En door zyn'zang, die milt van melk en honingh regent

En in zyn kerkdorp en gehuchten out en jong

Betoverd, en van vorm verandert op een'sprong."

op blz. 824: Aentekeningen Pag. 97. reg. 3

"Welhem, offeraer van 't Zuiderveen) Wilhelm Sluiter, toen Leeraer te Eibergen, en naderhant te Rouveen, alom bekend door zyne godtvruchtige en stichtelyke poëzy, in die dagen met meer leeraeren uit het Graefschap Zutfen of Zuidveen en Twente binnen Zwolle gevluht."

Vóór Bekrompen Levensperk van Jan Sluiter (zie afdeling 3 van dit artikel) komt een opdrachtvers voor van Arnold Moonen; dit gedicht is ook opgenomen in Vervolg der Poëzy.

De eerste strophe luidt:

"Hoe zweemt, begaafde zoon van uw'eerwaarden vader,

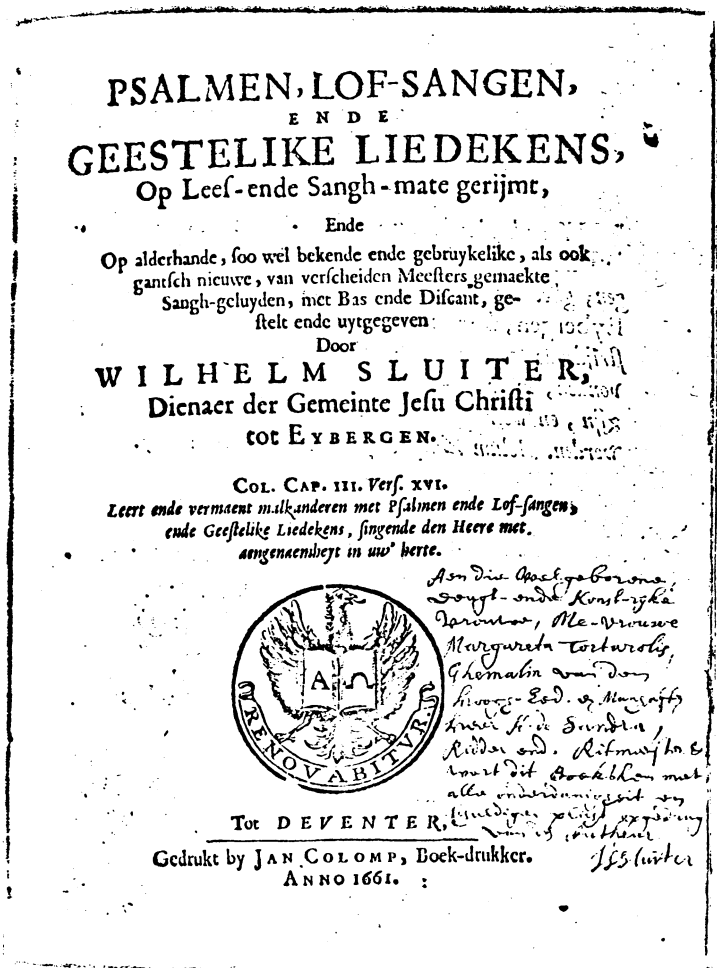
Wiens hemelsch maatgezag en Christen zededicht

Den Duitschen zangberg en Gods tempelberg verpligt,

Hoe zweemt zyn vroome geest in uwen geest en ader!"

8. "Willem Sluiters initialenrijke lofdichteres"

Onder deze titel leverde H.W. Bosscha een korte bijdrage in De Nieuwe Taalgids, jrg. 63 (1970), waarin hij de identiteit onthulde van de dichteres die schuil ging onder de initialen Margareta T: h.v.H: Sandra, gebruikt ter ondertekening van haar lofdicht in PLG-HL (1661); het exemplaar van Psalmen, Lof-sangen, en de Geestelike Liedekens, Deventer, 1661, van Margareta Tortarolis, huisvrouw van Hendrick De Sandra, met eigenhandige opdracht van Willem Sluiter, is inmiddels via de verkoping van de collectie-Bosscha in mijn bezit gekomen.

Blokland kon over Margareta Sandra (zie blz. 123-124) geen bijzonderheden vinden, Bosscha, die o.a verwijst naar de historische novelle van L(iete) E(gnelberts)²³, Anna Maria de Sandra, 2e druk, Zutphen, 1932 — de eerste uitgave verscheen te Zeist by Ruys, (1927) — voor verdere biografische gegevens, zegt verder: "Het epitheton konstrijk (uit Sluiters opdracht) dat Sluiter haar toekent, schijnt ze dus met dit ene lofdicht waardig bevonden te zijn". Eigen gedichten van Margareta de Sandra zijn ook mij niet onder ogen gekomen, wel vond ik in De Navorscher, deel 25 (1875), blz. 501, een aanwijzing voor een niet onbelangrijke bron van informatie over Margareta: in "Bloemkrans van verscheiden Gedichten, door eenige liefhebbers der poëzij bijeen verzamelt", Amsterdam, L. Spillebout, 1659 (aanwezig KB Den Haag), komt op blz. 224-226 een gedicht voor van Margareta's Leidse neef Willem van Heemskerk: "HEUSCHE-MANING Aan Mejuffr. MARGARETA de SANDRA", waarin het epitheton "konstrijk" voldoende gestalte krijgt en verder blijkt dat Margareta de Sandra, als voor haar de gezusters Anna en Maria Tesselschade Roemer Visscher, meesteres der kunsten was. Graag laat ik hier het gedicht in zijn geheel volgen:

224 V E R S C H E I D E
HEUSCHE-MANING
Aan Mcjuffr.
M A R G A R E T A d e S A N D R A .

Parel, die door uwe luister,
En de sucegeheid van uw brein
Ciert het huis te Goudestein;
Daar uw tong verstrekt een kluisfer,
's Zij z' in boert, of ernst beleeft,
Menig aardig quinkslag geeft.
's Zij die eenig geestig wijsje,
Naar gekraakte notenklink,
Deunt in lieflijk gezank;
Spijt het winkje dat het rijtje
Van uw olmenlof neemt in,
Spijt Sijreus of Meeremin.
Daar g' in 's roeren uwer ving'ren,
't Zij op vedel, bas, of sluit,
d' Orpbeisten brals voor nit:
Waar de Goden op versling'ren,
Alts die strecken Amfion,
Nocht Marffias noit en kon.
Daar uw schacht, met soute zwieren,
Door uw kloek Vrouweband,
Tart de meesters van ons land;
Die vergeefts nu snorrik-tieren,
Om de Goude penn' quanzuis
't Zij hoort op Goudestein te huis.

Daar

G E D I C H T E N . 225
Daar met verruw en Pincelen,
Of met aarde, Kool, of krijt,
Uwe Geest weid wijd en zijd,
Leven doet de doo Paneeelen,
Ronden doet de platte blaân,
Trots Appel of Titiaan.
Daar, wanneer u lust te rijmen,
Voorhof, gaard, en bloemthuin tuis;
Ider wateraartje spuit,
Ja Jupijn bijkans moet zwijmen,
Mits Euroop uw geeft de eer,
Boven Sappho en Homer.
Daar de negen kunst Goldimten,
Met beug gaven in 't gemein.
Vechten wie op Goudestein
Aande Vecht zal voorplaats winnen;
Mits z'er Weichschappen daar,
Zien gesmolten in malkaar.
Naam-en-wezentlijke Parel,
Neem ten goe'k uw' Geest affcheti
Uit den rouwen; want iets neti.
Laat ik voor ees suceger Karel,
Afgericht op rijmerij;
Neem ten goe mijn lymeryj:
Neem ten goe ik na betaling
Van mijn scbild; u beugen doe
Aan de uw', Aij neem 't in 't goe!
Of en achtje zulk geen dwaling.
Val dan vlijtig aan het werk,
En betaal,

226

Uw Neef:

HEEMSKERK.

Noten

1. K. Heeroma, De Nedersaksische letterkunde, in: Sprekend als neder landist (1968), blz. 53.
2. Th.J. Beening, Het landschap in de nederlandse letterkunde van de renaissance, Nijmegen, 1963, blz. 260.
3. C. Blokland, Willem Sluiter 1627-1673, Assen, 1965, blz. 52.
4. Dr. D.F. Scheurleer, Nederlandsche Liedboeken, 's-Gravenhage, 1912-1923 (herdruk: Utrecht, 1977), blz. 69.
5. F.C. Kok, Willem Sluiters Buiten-leven, Zwolle, 1958, blz. 13, noot 1.
6. C. Blokland, a.w., blz. 191, noot 1.
7. Catalogus Bibliotheek Ver. Oudheidkamer Twente Enschede, 1966, rubriek G 3, S 67 b.
8. C. Blokland, a.w., blz. 196.
9. K. Heeroma, De datering van Sluiters gedichten, in: Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde, deel 73 (1955), blz. 78.
10. F.C. Kok, a.w., blz. 14.
11. F.C. Kok, a.w., blz. 172.
12. K. Heeroma, Sluiters Buitenleven, in: De Nieuwe Taalgids, 52 (1959), blz. 74.
13. C. Blokland, a.w., blz. 195-196.
14. Th.J. Beening, a.w., blz. 253.
15. Van Eeghen/Van der Kellen, Het werk van Jan en Caspar Luyken, Amsterdam, 1905, Deel 1, blz. 148.
16. C. Blokland, a.w., blz. 344-345.
17. A.M. Ledebouer, Alfabetische lijst der Boekdrukker, Boekverkoopers en Uitgevers in Noord-Nederland, Utrecht, 1876, blz. 147.
18. N. Kuik, Jacobus Vegnerus 1707-1763, in: Oud Meppel, 2e jrg (1980), no. 1, blz. 10.
19. Catalogus 1966 (zie noot 7), rubriek G 3, S 67.
20. De naam is helaas onleesbaar verminkt; de uitgang -ink duidt ongetwijfeld op een persoon uit Oost-Nederland; zie B.J. Hekket, Oost Nederlandse Familienamen, Enschede, 1975, blz. 5-8.
21. Over Moonen zie J. Lindeboom, Arnold Moonen, Amst. 1958, 36 blz. (overdruk Meded. Kon. Ned. Ak. v. Wetensch., afd. Letterk., Nwe Reeks, deel 21).
22. Anna Morian, omstreeks 1650 te Zwolle geboren, liet in 1698 te Amsterdam haar "Dichtkunst" verschijnen.
23. Over L.E. zie: H. Wertheim - Gijse Weenink, L.E(ngelberts), een vergeten schrijfster over Gelderse historie, in: Gelders Oudheidkundig Contact-bericht, nummer 88, 1981/1, blz. 2-16.

V-60

Gebruikte afkortingen van Sluiters werken

BEHSWL	Buiten- Eensaem Huis- Somer- en Winter-Leven
BL	Buiten-Leven
CDB	Christelike Doodts-Betrachting
EHWL	Eensaem Huis- Somer- en Winter-Leven
ENW	Eybergsche Nacht-wake
ESL	Eibergsche Sang-lust
Gez.	Gezangen van Heilige en Godtvruchtige stoffe
KL	Jeremia's Klaag-Liederen
LM	Lof der Heilige Maagt Maria
LR	Lyk-reden
PLG-HL	Psalmen, Lof-sangen, ende Geestelike Liedekens; Hooge Liedt Salomons
PSD	Paapse Sacraments-dag
TC	De Triumpherende Christus
VLS	Vreugt- en Liefde-Sangen

Besluit

Aan het einde gekomen van mijn bijdrage, wil ik gaarne dank zeggen voor de welwillend verleende medewerking bij het verzamelen van de gegevens; in het bijzonder wil ik hier noemen: The British Library te Londen; de Universiteitsbibliotheken van Amsterdam en Leiden; de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, de Vereniging Oudheidkamer Twente te Enschede, en last but not least de Openbare Leeszaal en Bibliotheek te Enschede.

G.T. Hartong

